

Երագիր Գարաթմախան

ԲՈՂԱՆԻՔԻ ԿՈՒՅԻՆՈՒՄ

- ՌԻՍՏՐՈՒ. Դանուշեան իշխանութեանց խնդիրը:
- ԳԱԼԱՄ. Օրենսդիր ժողովն բացուելը: Կայսրու հարկ զև Եղան զաւանանութեան մը լորքը: Կասանդնուդարին Գաղաթմախանի գաւազանատան քարտուղարը: Կար զահեքեց: Գրամատուցանին հարկը: Գարաթմախանի խնդիրը:
- ԱՆԳՂԷ. Կարհոյսանցի լորք: Գարաթմախանի հաստատարը: Կարհոյսանցին անպատեհը: Գրամատուցանին վեճակը:
- ԻՆՈՒՍՏՐԱՆ. Տէրութեան 1853ին ունեցան վեճակը: Կարտուղարին հրահանգը:
- ԳՈՐԾԿԱՆՈՒՄ. Կասանդնուդարին վեճակը: Կարտուղարին անպատեհը: Կարտուղարին խնդիրը:
- ՔՆՆԱՆՈՒՄ. Կարտուղարին խնդիրը:
- ՈՒՐՈՒՄ. Կարտուղարին խնդիրը: Կարտուղարին խնդիրը:
- Կարտուղարին խնդիրը:

ՍԻՍՏՐՈՒ

ՎԻՃԵՆԱ, 21 ՓԵՏՐՈՒՆԻ:

ԻՐԱՐԿԱՆ քաղաքագետներն եւ գլխաւոր լրագրողներն զբաղեցնողն հինա Դանուշեան իշխանութեանց միանալուն խնդիր է: Բայ ի Գաղաթմախան եւ քանի մը պարտիկ տէրութեանց յարաբերակն եւրոպայի ամեն մեծ լրագրողներն աս միութեան գեղ կը զբնն եւ զանիկոյ Օսմանեան տէրութեան ամբողջութեան եւ Եւրոպայի շահին վնասակար ու փարսի զեւթանաժողովն որոշմանցը բոլորովն հակառակ կը համարին: Ինչպէս նախ ընկած թուականս մեջ համաստիս ծանուցիր, կը որ փարսի զեւթանաժողովն մեջ Գաղաթմախան աստիկեղծին աս խնդրոյն վրայ խօսուելու սկսաւ, Եւրոպայի ներկայացուցիչը Գաղ կոմսը բասինէ աս խնդիրն Օսմանեան տէրութեան պէտք է թողուլ որ իրեն իշխանութեանց վերին տէր ուրոյն: Իսկ Անգլիայի զեւթանան լրագր. թիւ չէ թէ միայն ասոր որոշումը Բարսիլոնայի դուռը պէտք է որ ընէ, այլ նոյն իսկ արտաքինութեան իրմ պէտք է ըլլայ, այնպէս որ ի թէ Գաղ. որ այսպիսի արտաքինութեան մը չընէ, Ժողովն ամենուին աս խնդրոյն վրայ պէտք չէ որ խօսի: Միանգամայն ժողովն լրագր. որ աս խնդիրն մեջ երկրին բնակչաց կարծիքն ալ պէտք է խմանալ: Օսմանեան զեւթանան ժողովին մեջ աս միութեան գեղ գննելն արդէն յայտնի է: Իշխանութեանց միա-

նայէն Օսմանեան տէրութեան ամբողջութեան վնասակար կրնայ դիւրաւ իմացուիլ: Իսկ զի Գաղ. նոյն միացընել ուղղութեան խորհուրդը նոյն դաւաններուն վրայ ստարազի իշխան մը (Եւրոպայի պարտիկ տէրութեանց յիշերն իշխան մը) դնել է, որով ի հարկէ Օսմանեանց վերին տէրութեանը կամոց կամոց նոյն դաւաններէն լրագրողին կը ընդունի, եւ աս ասան անգլիական լրագրաց լրագրողին համեմատ արեւելեան պատերազմը բոլորովն պարտող տեղ եղան կ'ըլլայ, որուն մի միայն պատճառն Օսմանեան տէրութեան ամբողջ պահուելն էր: Բայց աս միութեանը նախ ընդհանուր Եւրոպայի շահին ալ վնասակար է: Իշխանութեանց ժողովուրդները ինչպէս եւ այդու տարբեր, բայց կրնորով Կասանդնուդարին են, եւ աս պատճառաւ միշտ Կասանդնուդարին անանց վրայ տեղի եւս պիտ'որ ստանկանայ, եւ փոխանակ Օսմանեանց եւ Կասանդնուդարին մեջ ինու մը մը կողմնու, ինչպէս միացընել ուղղութեան կ'ընկալային, աւելի եւս նոյն տէրութեան որոշութեան մը պիտ'որ տայ: Երկն արեւելեան պատերազմին սկսելն յետոյ, 1853ին ամառը Կասանդնուդարին կայսրն աս յատուկաբար ունեւ երկա իշխանութեանները միացընելու եւ ասանին անկախ (իրմ կախաւ) տէրութեան մը կ'ապրու, եւ կ'ուղեր անոնց վրայ Կասանդնուդարին Օրտոնագրով զբարեկեան ցեղէն իշխան մը դնել, որն որ Կասանդնուդարին ցեղին հետ արգականութեան անի: Կասանդնուդարին ինդրոյն մեջ ուրիշ շահ մ'ալ ունի, զորն որ Կասանդնուդարին հաստատարեց շահ մ'ալ ունի: Կասանդնուդարին լրագրողին յայտնի կը ծանուցանէ, այսինքն ասով երեք մեծ տէրութեանց զաշնակցութեանը բոլորովն քակել: անոր համար ալ ինչն աս այժմ իր կարծիքը ասին եւս կը կենայ եւ կը սպաս տեսնելու ինդրոյն տեսնալու ընթացքը, որպէս զի զանիկոյ իր շահին գործածէ: Բայց որպէս որ կ'ընկալայ աս խնդրոյն որոշումը մեծամեծ կ'ընկալու եւ գ'տարութեաններու տակ պիտ'որ ինչայ եւ գ'տեղ ուրիշ մեկ նոր զեւթանաժողովն մ'ալ պատճառ պիտ'որ ըլլայ:

ԳՍԳԴԻՍ

ՊԵՏՐՈՒՆ, 16 Փետրուարի: Եւրոպ. օրենսդիր ժողովն մեծապէս կայսեր ներկայութեանը բացուեցաւ: Ինքնակախ իր գահատեղութեան մեջ

նախ գլխաւոր եւրոպական խնդիրներն յիշատակեց, այսինքն Կասանդնուդարին վերջանալու եւ խաղաղութեան հաստատուելու: Երեսուցի եւ շեյխաբայի մեջ եղան դժաւ թեան դուրսից, Կասանդնուդարին կարգի դրուելու եւ այլն, եւ ետքն աւելցուց: Արագճեան տէրութեանց մեջ հինայ կասարեայ միաբանութիւն կը տեղի, պէտք կեր մեք մասդրութեան երկրին ներքին վեճակին վրայ գործընել, եւ ցուցուց թէ ինչպէս տէրութեան մուտքին երկալով տեսնալու վրայ են, եւ թէ արեւելեան պատերազմին պատճառաւ աւելցուցան նոր տուրքերն (հարկերն 10) 1858ին պիտ'որ վերջանան, եւ որովհետեւ ասով տէրութեան եւս կ'ընկալայ հաւասարակշռութեան պիտ'որ կորուսի, ինքը ժողովին աստիկեղծութեան պիտ'որ ընէ որ բաժանարարութեան ինքնութեան վրայ ստար գրուի: Եւսէն զաս միանգամայն ծանուց որ թէ զորայ եւ թէ ասորին պաշտամատարներուն ստիկը պիտ'որ աւելցուի:

— Եւ օրերս լորք մը տարածուեցաւ որ Գաղ. զեւթի կայսրու հարկ կենաց գեղ վնասանութեան մ'եղիր է: աս լորքը հետեւեալ պիտ'ընկալու յաստիկեղծութեան: Եւսին 12ին կայսրու հին իր պաշտատեղան արեւելեանց Կասանդնուդարին պարտին պարտեղը պարտելու ասան, Ժողովուրդեան մեջն երկտասարդ մարդ մը դուրս կ'ընէ: Եւ իր առջեւը ծանկ չորեցաւ: Եւսին Կասանդնուդարին Կասանդնուդարին հարկը իր հարկըն թէ մ'ալ պիտ'ընկալու, բայց ետքը երկտասարդը բանտիկուրան բաս, Կասանդնուդարին ինքն մին է: Երգը ալ բանտեղը իրեն ինքն ծանուցուցաւ: Եւ աստիկանութեան յանձնուեցաւ որ իր պարտայ բնակութեան տեղն պիտ'ընէ:

— Կաղաթմախան Կասանդնուդարին կեցող գեւպանին աստիկն քոյտուղայն աս օրերս փարսի հասաւ: Եւ կայսեր հետ երկոյն խօսակցութեան մ'ըլլաւ: Կ'խօսակցութեան գլխաւոր նիւթն, ինչպէս աստիկանութեան կը կարծուի, Կասանդնուդարին իշխանութեանց միանալուն խնդիրն է: Կ'Կասանդնուդարին իր կասանդնուդարին մեծ յոյս կու տայ որ քանի մը պայմաններով կ'արող պիտ'որ ըլլայ իշխանութեանց աստիկանութեան միութեան կողմը շահել:

— Կասանդնուդարին գեղ թիւ մը ժամանակ ալ բնագրողով մնան հարկուոր ըլլալով, իրեն տեղը Կ'Կասանդնուդարին օրենսդիր ժողովն գահակեց ընտրուեցաւ:

— Գրաստանգրանին դուրս առած վերջին հաշիւն նայելով իր իրական ստակը 3 1/2 միլիոն եւ դանձի թղթերն 1/2 միլիոն աւելցրել է:

— Վարդին կը գրեն: Հոս առհասարակ կը յուսացուի որ Յեկուբ խանին եւ հոստեղէ անգղիական զեւագանին մէջ եղած խտականութիւնները յաջող էլք պիտ'որ ունենան եւ պարսկական անգղիական խնդիրը խաղաղութեամբ պիտ'որ վերջանայ: Ի վերայ այս աննայնի քանի մը նշաններ ալ պատերազմին դեռ երկոյն տեսչուն քախ հոս ամբ: Ետը շարունակ Պարսից բանակին համար գաղղիացի պաշտանակախներ կը բռնէ: միւս կողմանէ ալ Անգղիացիք նորէն 4 պատերազմական նաւ Պարսից ծոցը կը խրկեն: աւ յուշրուն հետ շատ ալ մեծ եւ ազգամտքեր պատերազմին տեղը կը խրկուին: Ես պարագաներուս մէջ կը կարծուի որ Անգղիացիք Սեւ ծովէն կ'ըլլու ալ այնչափ որիտ'որ չփութան, այլ շատ կամայ պիտ'որ շարժին:

Ամսոյս 19ին եկած հեռագրական բերուած նայելով Գերոուբ խանը Անտան պիտ'որ չըրթայ, որով հետեւ իր եւ Անգղիայի զեւագանին մէջ եղած խտականութիւններն յուսացուած էլքը չեն ունեցեր: Անգղիս պիտ'որ պահանջներ կ'ընէ որ խանը չկոխար ցանձն առնուլ, ինչպէս եւ շահ իրեն յիազօր իշխանութիւն տուած է:

Ս Ն Պ Պ Ն

Արեւս, 17 Փետրուարի: Ամսոյս 10ին պատգամաւորաց նստին առեն ամեն վերնատունները հանդիսանաներով լեցուած էին, որովհետեւ նոյն օրը Պր. Գալակեպիս եւ Լորս Բալմիբուրնին մէջ աւարտական-գողցական դաշտակցութեան զայս թիւերը վայ նորէն պիտ'որ վիճուեր: հանդիսականաց մեծ մասն ատենակալաց խորհրդեան անդամներն էին:

Պր. Գալակեպի նորէն իր խօսքը կրկնելով հաստատայ որ սա գաշտակցութիւնն 1851ին Գեղեթեթի 22ին ստորագրուած է, որով Գալակեպ Աւստրիայի խօսք կու տայ իր խաղաղան զաւտաները պաշտպանելու, եւ սա գաշտակցութիւնը նաեւ անգղիական կառավարութեան ծանօթ էր: «Երբ որ ըստ Աւստրիա Բուսաց դեմ մեծ զօրութիւն մը հանելու համար իր Իտալիայի մէջ ունեցած բանակին մէջ մասն ետ քաշեց, խաղաղան տեղութեանց մէջ քանին սկսան հոգի մէջ կ'ընալ մասաւոր խաղաղութեան մը վտանգ: ան առեն Աւստրիա չիբիեր հանդարտեցնելու համար առ գաշտակցութեան անոնց ցուցուց: աւ բան Անգղիայի պատերազմը քործոց պաշտանակին ալ ծանօթ էր: Լորս Բալմիբուրն որն որ առաջին տնոյտ աւ խնդրոյ վոյց խօսք եղած առեն բարբաբին ուրացած եւ առաջին կարգ գրած էր, (Ցես խօսքն թաց թուերնուս Անգղիայի հասուածը) հիմայ խտականցաւ որ երկու աերութեանց (Աւստրիայի եւ Գալակեպի) մէջ իրար գաշտակցութեան ծրագիր մը շինուած է եւ Անգղիա ալ աւ բուն գիտեր, բայց ասոր ստորագրութիւն չէ դրուած: Ամսոյս 12ին նստին մէջ գարնետը աւ խնդրոյ վոյց վիճուեցաւ եւ Լորս Բալմիբուրն ալ փախտի խօսք չընալով դանկ, խտականցաւ որ իրար պայտի գաշտակ մը կայ եւ երկու կողմէն ալ անոր ստորագրութիւն գրուած է: բայց ըսաւ պատերազմին վերջանալով անոր դրուութիւնն ալ ոչընչացաւ:»

Ամսոյս 13ին պատգամաւորաց խորհրդեան մէջ դանձապետն կ'ընտրուց վիճակը ժողովականաց առջևը դրաւ: Այդէ կը անենուի որ անցած տարի Անգղիայի մուտքը 71,740,000 սդելրին կելր է, իսկ էլքը 82,113,000 սդելրին: պահած 10,373,000 սդելրինն ամուտ ըոր պարտքերով գոցուեր է: Գանձապետը ծանոց որ պատերազմի պատճառաւ եկամտից վոյց դրուած նոր աւելը պիտ'որ գաղբի, որուն ժողովականք մեծ հաճութիւն ցուցուցին, եւ առաջապիտ որ խորհրդանոյն 2,000,000 սդելրին փութատութեան հասա-

նութիւն տայ, որպէս զի անոյ 1851ին գուրս արբուած նոր պարտականութեան թղթերն եւ առնուին:

— Գուցա լրագիրը Գանուբեան իշխանութեանց միանալուն վոյց հետեւեալ կերպով կը խօսի: «Գանուբեան իշխանութեանց վերագիտոյ խնդիրներուն յաջող կերպով մը լուծուածը, Անգլիայէն աւ օրերս հաստատակած հաստատուիլի ի հարկէ վտանգի մէջ կ'ընայ: Բայց չենք տարակուսի որ Գաղղիացուց կոցեր սրատեսութիւնն պայտի երեւելի խնդրոյ մը մէջ իրեն ուղղտեսութիւն մը պիտ'որ ալ, եւ կը կարծենք որ արգարութեամբ եւ սազը քաղաքականութեամբ բնուած ընթացք մ'ի վտանգնի Գալակեպի որբուեանց հաճութիւնը պիտ'որ ընդունի: Եթէ գաշտակցութիւն Սուլթանին իրուանց պնայիս մեծ փասուն հաւանին, որն որ Գանուբեան իշխանութեանց միանալին անհրաժեշտ յառաջ կու գայ, պետք ենք մարդարեանու որ յայտնի պիտ'որ երեւոյ թէ պարտոյ տեղ պատերազմ ըլլած էր: Երեսուցի շահը կը պահանջ որ ան գաւառներուն վիճակն այնպէս մնայ, ինչպէս որ դարիս վերմնացած էր, եւ թէ պայտի երեւելի խնդրոյ մը մէջ ինքնութեամբ չըրթուի: Մեզի կ'ընտրուց որ Անգղիայի պարագն է Օսմանեան տեղութեան ամբողջութեան փաստը ամեն գործուր ինչպէս զեւ, եւ իր ըրած օրոչումն հաստատութեամբ պաշտպանել:»

Անգղիայի աւ ասորուն խորհրդանոցին մէջ հետեւեալ երեւելի անձինք կը գտնուին: Պատգամաւորաց մէջ 6 ծովապետ, 2 հրամանատարք, 3 նաւատորմի զորավետ, 3 զօրապետ, 1 զօրապետի տեղակալ, 5 ստորին զօրապետք, 23 գնդապետ, 33 գնդապետի տեղակալ, 23 հաղարապետ, 111 փաստաբանք, 8 գաւառապետք եւ 276 գաւառապետի տեղակալք: Մնացած պատգամաւորաց մեծ մասն երկաթուղիներու վարիչներ (Articlan) են: Ետեւեալաց մէջ կը գտնուին 11 ծովապետ, 2 նաւատորմի զօրավետ, 8 հասարակ զօրավետ, 1 զօրավետի տեղակալ, 8 ստորին զօրավետ, 33 գնդապետ, 5 գնդապետի տեղակալ, 4 հաղարապետ, 77 գաւառապետ, 87 գաւառապետի տեղակալք:

Անգղիական դրամատկանին տուած վերջին հաշիւն աւ է: դուրս տուած թղթէ ստակը 18,873,205 սդելրին (անցած ամսուանին համեմատութեամբ 300,000 պահած) իսկ հեշտական ստակը 9,979,246 սդելրին (անցած ամսուան հաշուեն 160,730 սդելրին պակած):

Ռ Ո Ր Ո Վ Ն

ԱՌՈՐԱՏ արտոքին գործող պաշտանարանին գուրս տուած լրագրին Գեղեթեթի թերթը տեղութեան 1855ին ունեցած ներքին վիճակին վոյց մանրամասն անգղիութիւնն կը բովանդակէ: Աս հաշուեւրուն նայելով նոյն տարի ուս աղը 372,053 զիտուր պատերազմի ծառայութեան համար տուեր է: ասնոցմ կա 366,902 տղագրին զօրք եւ խնդանութեանց, ընդ ամենը 738,955 հոգի: Եսոնց վոյց աւելցրելով աերութեան միթրանցներուն եւ ուրիշ արտապ կարգի պորքերու համար բւնուած անձինքը, Բուստունն նոյն տարին 1,050,000 հոգիէն աւելի պատերազմի համար ծառայող մարդ ունեցիր է: Տերութեան պատերազմի համար ըրած իրական ստակի ծախքը 6,500,000 սուլթի հասեր է: ասոր պարչափ նուաղ ըլլալն անկէ յառաջ կու դոյ որ, արդէն յառաջագոյն պատերազմի հարկուր եղած բաները տերութեան միթրանոցներուն մէջ պարտատ էին: Նոյն տարին Բուստունն բանակին 300,000 հոգի մտեր, եւ գրեթէ նոյնչափ բանակին ինոյ տրուեր են: Աս բանապիտոց մէջ ամենէն աւելի ծախքի պատճառ կողները Սուլթիս քաղաքներն կելր են: Բուսաց կոպուրութեան մէջ որմտորս կիւղիցին զաւ հետեւեալ կրօնները կը դանուին: Հռոմական ուղղութեամբ

2,770,509. (սա հաշուեն մէջ Էջհաստան տաւուած չէ): 1,928,500 աւ եստարնական, 1,125,000 Հրեայ, 2,850,000 մահմետական, 154,000 Պաշտպան, ընդ ամենը 8,399,000էն աւելի:

— Արշաւն եկած յերբ կը ծանուցանեն թէ Վորշաբով իշխան իր հիւանդութեանը պատճառ բերելով իր հրատեղար տուեր է: միանգամայն իր բնապայտի պաշտանից հետ ունեցած կարծեաց տարբերութիւնը կայսեր ծանուցել է: Իշխանն իր խնդիրն ընդունուելուն պէս Գեղեթեթ նիս ծամբորգութիւն պիտ'որ ընէ:

Պ Ա Ր Ս Ա Ն

Պատգամաւոր Եսմտարի 16ին գուրած յերբ Պարսկաստանի պատերազմին վոյց հետեւեալ անգղիութիւնները կու տան: Պուշրեն անպարտ շոքեաններ եւ բեռնակիր նաւեր կու դան անգղիական բանակին համար նոր զօրք ամենու, որոնց թիւը 20,000 պիտ'որ ըլլայ: Հնդկաստանի բանակին զօրքերը մուրս պիտ'որ շապուին, որպէս զի կարող ըլլան սա պատերազմին բաւական ըլլայ: Պուշրի նաւատորմին հրամանատարը Պուսպայ եկաւ եւ քննորէ աւ հասարակ կը կարծուի նորէն եւ պիտ'որ չղանայ: փան զի իր վոյց յանցանք կը ձգուի որ Աղապքեր զօրապետին (ցամարային զօրաց հրամանատարին) շանաղով եւ ինդանութեան նաւերը չիբիելով, Պարսից մեծ գունդ մ'իբենց թնդանութեանը կարող կ'աւտեալի: Պուշրի քով եղող անգղիական զօրքը քաղքէն 1 1/2 մղն հեռու պատնէշներու մէջ բանահած են: ասոնց մու 12—15,000 պարսիկ զօրաց գունդ մը կ'ընած է եւ կը պարտատու բանակաւորոյն վոյց յարձակիլ: Անգղիացուց բանակը ծովեղբերէն երկու մղն հեռու ըլլալով պաշար եւ սպանակներ կրէլը շատ դժուարութեամբ կ'ըլլայ: Պանպայի մէջ 5000 զօրաց համար խրճիթներ կը պատրաստուին եւ մանապ պաշարակիր զօրաց գունդ մը կը կողմուին:

Գաւապիական վոյցէն եկած յերուն նայելով Անգղիացուց վիճակը Պուշրի առջև այնչափ աղեկ չէ: ձմերուան յարուն իրենց մեծ փնտ կու տայ, մանաւանդ ձիւտը զօրքին: Քիչ մ'աւել սասակ ապերն եւ հիւանդութիւններն ալ նոյն տեղը կ'ենան անկարելի կ'ընեն: Բայց միւս կողմէն Պարսից թոպուորին վիճակն ալ շատ աղեկ չէ: Անգղիացիք կրկին շաա սլանի ցեղերուն հետ հարդակցութեան մէջ են, եւ դանուց թագաւորին դեմ կը դրուին: շատ իտալուորական ցեղէ իշխաններ Լապետտին շահին գահն ելուելու ետեւէ են, եւ աւ խորհրդին յաջողութեան, հիմակուան պատերազմը մեծ յոյս կու տայ: Նոյն իսկ շահին եղապին որն որ 1853ին մահուրէն աղաւիրով Պաղտատ եկած է եւ Անգղիացին տաւ 1800 սդելրին տարեկան թոշակով կ'ապրի, եղսորք գահին ալք տեղած է: Ես պատճանելու համար շահը Պերուբ խանին նոր հրամաններ խրկեց, եւ իրեն ընդարձակ իշխանութիւն տուաւ որ Էստանի մէջ հաշուութիւնը զլախ հանէ:

Դեւեթբաշու անցած ամսոյն 10ին Հիւսթանի Մեհր լրագրին կը գրեն: Պարսից թոպուորին Անգղիացուց դեմ որբարան պատերազմը հրատարակեց: Երեսուցան տերութեանց դեպանները շանացին որ աւ ժողովրդեան կրօնամուրթիւնը զրկող գործին եւ մնայ, բայց կարելի չեղաւ: Պարսից կառավարութիւնը վերինը ապահովութիւնը որ տակ բրիտանիցի ոչ կ'ենացն եւ ոչ ընչից փնտ մը յառաջ կու դոյ: Ամեն պաշտանատար կարգացողք (Էլեմ) եւ փութարքան ինքուորական միկիթը ժողովեցան եւ 30,000էն աւելի ժողովուրդ միկիթին սաղեհ հրապարտին եւ շեռակ աննիքները ընդուեցան: Գաղափք բրեթէ բոլոր օրը տեսց եւ ևսորը միկիթին շորս անկիւնը շահին մէջ հրապարակը կարգապաւելաւ, որուն մէջ նախ ծանուցուեցաւ որ Պարսկաստան ամեն տերութեանց հետ բայեկանութեան մէջ է բաց ի

Այդ ժամանակ եւ. առ սերունդներն հետ եղած կը. ունի պատմաւորներն իրենց կտակներն իրենց իրարմէն կը յորդորեր որ ամեն հասարակ եւ հայրենաց համար ինչք եւ. կեանք չընեն: Աս հրապարակը նաեւ տեղութեան 40 մեծ քաղաքներուն մէջ պիտ'որ կարգադրուի:

Սուրբ կառավարութիւնը Պարսկաստանի գեղարարներն սաստիկ մտադրութիւն մը կ'ընեն. Պարսից թագաւորէն Վարդանապետը գաւառը վարչութիւններու հրամանը ընդունելէն ետեւ, նոյն տեղը իրենց մեծ բանակ մը կը պատրաստեն. Պարսկաստան զօրաց ինքնակազմութիւնը իրենց կը ստանան. որպէս զի Պարսից սահմանին մաս գտնուի. Նաեւ կրնան գաւառին Էնդեքի քաղաքը շատ զենք խրկել:

Պարսից պաշտօնէներուն մէջ առ օրերս մեծ մեծ մը կայ. որուն նիւթը 600,000 դրամներն անկախութիւնը ըլլան է. Աս գաւառը Պարսկաստանի քաղաքներէն կէս մը տուրքի պէս կէս մ'ալ ժողովուրդը տէրութեանն օրնելու համար ինքնակազմ սարգէլ ժողովուրդ էր. եւ հիմա շինարարութիւնը ուր է. Վեհապետը կը պնդէ թէ ժողովուրդայեանը (Կոնստ) ժողոված ստակներն գաւառայեաններուն յանձնած են. ասոնք կը լինեն թէ երեսմանկ պաշտօնէներն խրկելին. պաշտօնէներն կը հաստատէ թէ ինքն ալ պատերազմի պաշտօնէներն ստու. վերջապէս սու ալ կը կարծեն թէ փոխարքային տուած ըլլայ. առ ստորգ է որ գրամն անկախութիւնը կը մը մէջ մ'ալ պիտ'որ չգտնուի:

ՃԵՆԱՍՏԱՆ

Պարսկաստանի Եկած վերջին տարի մինչեւ Ռեկտեմբերի 22 կը հասնին: Չասնիք բերող շոգեմայր գեախի վայ կըլու ճենական նաւարատոր միջոցը պատահեցաւ, որոնք իր վայ յարձակեցան եւ քանի մը հողի սպաննեցին ու փրտուրեցին: Վանդան քաղաքն անգլիական նաւերէն անդադար կը ստակոծուի, եւ կը կարծուի որ քիչ ժամանակէն բոլորովին աւերակ պիտ'որ գտնուի: Միւս կողմանէ ճենաց Մանուկներն շոգեմայրի փակած սպասարաններուն թողութիւնը եւ առաջ փորձարարութիւն կը խոստանան թէ Ենդեքի քաղաքին մէջ եղած անգլիական ստացուածներն պիտ'որ տեղը դառնան: Աստիկանի մէջ հրատարակուող անգլիական լրագրին նոյն լով, ճենաց կայսրը Վանդանի գեղարարներն է եւ խոստումներն ընելու միտում կը ցուցնէ: Ստոր համար մասնաւոր պաշտօնատեր մը պատերազմին տեղը խրկելը եւ իրեն ընդարձակ իշխանութիւն տուաւ որ ստարակաւաց հետ գետնութիւնը վերջացրէ, եւ եթէ հարկ ըլլայ, Վանդան քաղաքն ամառը բանաց: Հոնկոմիտի մէջ Վեհապետները ՅՕին լուր տարածուած էր թէ Եեհէ (Վանդանի կառավար) վար առնուած է. իրեն տեղը Է. լինակ անուանուած է. Աս քաղաքին բնակիչները միշտ փոխի մէջ են որ իրենց աներն ու միւրանայինը կրակի պիտ'որ տրուին, ասոր համար միջոցներն գտնող մը քաղաքացի զօրը հաստատեցին եւ կրակ մարելու ընկերութիւն մը կազմեցին: ճենաց կառավարութիւնն անգաղարարարարութիւններով ժողովուրդն օտարակառնաց գեղ՝ կը սրբուէ, եւ Հոնկոմիտի կրակիցին աները կը գտնարցրէ:

Հասարակութիւնը եւ կամ իր քիմքն ու համայնքն անհայտ բարոյաբան հեռու էին արդարութիւնն եւ իրաւունքը. դատաստանական վճիռները դրամով կը գնուէին, անմեղները գողան պատիւներով կը պատժուէին, իր պաշտօնները առանց պատժուելու ամեն տեսակ անօրէնութիւն կը նշէին, եւ բոլոր բնակիչը խոսիւթեան եւ սարսափման մէջ էին:

Վսիկա անգլիական վրայ պլանդարութիւնն ալ աւելցուց: Հրատարակին մէջ ցեց մը կ'ստանա, քանի ալ խոյր մը, եւ միջուան պատժով հրամայեց, որ ամեն անկից անգլիացիները առջին դրուս ծուէ, եւ զանի իրբեւ նոյն իսկ իր անձը մեծարէ:

Նոյն կողմերը շինական բաց անկողմաւոր եւ սպասարար սնան մը կը գտնուէր Վուքիլի միւս անուամբ: Ասիկա իր արժեքներուն համար Արգորժ գաղով նոյն հրատարակը հասաւ, եւ ցեցը ու վրայի խոյրը տեսաւ. վարկեան մը ծիծաղելով եւ զարմանալով կ'եղած նայելէն ետեւ, ինչ ըլլալը զգիտնալով եւ իմանալու ալ Տեառները լիւն շահանալով, անհոգութեամբ եւ փրտելով տուրքներն անցաւ գնաց: Գցին եղած անպատարութիւնն եւ խիստ հրամաններն կանխապէս շուտ մը կատարարին անկողմը հասաւ, որն որ կատարած հրամայեց, որ յանդուարը շուտ մը բանեն: Երբոր իրեն արժեք յարակցաւ պիտ'որ գաժան կերպարանով զինքն ընդունելու, ինչպէս որ անգործ մտղ մը կ'ընդունի, որն որ ցած հողով ա իր իշխանութեանը արտաքին կարգի փոխախնայը ըլլալով ստիպել կը կատարէ երբոր իր պատիւն ուրիշէն կը նախատուի: Այդպիսի իրեն նոյն լով եւ խոստած աչքերէն ու բարբառած կրկններէն կրակ ու բոց արձակելով, «Աստիկ, անօրէն, ըսաւ իրեն, աստիկ կը պատուես հրամաններն, ինչպէս յանգ գնեցար զնստնաբեւ, քնուրէ կըցար իմ իշխանութիւնս ժողովութեամբ ուրիշ անտակ անուամբ: Լաւ է որ ինքն, ասոր բոլոր ծանրութիւնը պիտ'որ ցգաս, անգամ, եւ անհիշներուն տխուր օրինակ պիտ'որ ըլլաս, որ իմ պատիւս անպատիւ չ'անուրդուի: Վուքիլի միւս անգլիականութիւնն վրայ զարմանալով, բայց միանգամայն տուանց վախճալու ու պլլլլլլլլ, ինչպէս որ ամենեւեկ յանդուարի մը համար խեղճ զարմուց անձ մը կ'ընէ, համարձակութեամբ հարցուց, թէ ինչ բանի համար կ'աբաւստանուի: Ասոր պատճառն իմանալով, իրեն անտակ պլլլլլլլլ բան երկուցաւ, որ չկրցաւ իր ծիծաղը բանել: Վսիկ պատարանաց որ հրամանը չէր զիտել, ետքէն ալ շինական համարձակութեամբ վրան աւելցուց, որ երազին մէջն ալ չէր մտածած, որ ցից մը տէտը է բարեւ, սոյ, եւ առանց գրուիլ բանալու անոր առջեւն անցնելը քրէտոն յանցանք ըլլայ: Չայնացած դատարարն ու կողմակաւ հեղձութիւնն վրայ վերջին ստիճանի կատարեցաւ, եւ դատարանին իրաւացիութիւնը զինքն ալ աւելի խոնարհեցրին լով, աւելի եւս կը մեղմեցէր: Հրամանից որ զինքն ամենէն խաւարչոսին ըստոր գնեն, եւ հոն շինականութիւնն ծանրարեանտե իրեն վրեժխնայութեամբ պատէ:

Խոստում եւ զոգոգալով անդէն հարցաւ ու մէկ նորահոգ շարժարարներ կը մտածէր, որ ուրիշի իր կատարութիւնն աւելի եւս պարհարելի օրինակով մը փորձեցրէ: Երբոր անարդարութեան մէջ կը ծփար, մէկն էր գալ շարժելով, որն որ համարձակեցաւ նաեւ կտակէն ինչալ, որ զինքը կակոզցրէ եւ ինքն Գեղին կապտութեան համար լիազորութիւն տանու, իրեն կարհուրդ տուաւ որ փոխախնայութեան բարոյաբան նոր ու խիստ պարհարելի կըլնակ մը չբանեցրէ: Անոր վրայ բաց ի տրի բաներ ըսելէն, սխառ անոր զարմանալ յարձակութիւնն ալ գո՞րէ, զորն որ ինքն տեսաւ եւ միշտ ուզած նպատակին տարհոգութեամբ հարցնելու մէջ ունէր, եւ վրան առ ալ աւելցուց, թէ ինքն շատ ցատկէ կու գայ, որ պիտ'որ քաջ անձ մը ստանի խեղճութեամբ մեռնի: Արեւմտ շատ աղիկ, ըսաւ, անգլուի գատարու:

սր, սուր փորձը տեսնելով եւ կեղծ նպատակին կը հանգիստը սպասի, բայց եթէ վնասելու ըլլայ ոչ որ զինքը մահաբնէ պիտ'որ աղտակ:

Վուքիլի միւս շարժ տարաւ անկ հատիկ արդի մ'անէր, զորն որ շատ կը սիրէր: Աւստի յանուարը կ'օրնէր, որ իր կատարութիւնն արիւր կ'անակաւ շինարար յարգելէ, բայց եթէ խեղճ հարցը իր տղան իր սեպհական ձեռքով խոյնու գտնուի մէջ ձգելով: Անոր համար հրամայեց, որ տղան անմիջապէս իրեն բերեն, եւ հրատարակին մէջ անոր զլխուն վրայ խնձոր մը գնեն, եւ հարցը մահաբնէ պատերազմ համար նոյն խնձորը որք Տեառներութեան մը մէջ մէկ նետածգութեամբ վարեն: Ենդէ հարցը պայտիսի բարարար սակուն պայմանէ մը վարհուրեւով պաշտեցաւ. մնաց, աւելի յանձն կ'անուար ուրիշ հարցաւ ու մէկ վիշտ կրել, քան թէ պիտ'որ անպարտին փորձով ինքը զինքը փոխելի մէջ ձգել: Ըստեղին պայտիսի աւերաւ պայմանէ մը վարհուրած պարագայ տեղ կը շինուին դատարար հաւանեցնելու որ նետը ուրիշ տեղ ուղղուի. անգործը շատ կ'ուրախանար իր պայտիսի բարբարոսանին գիտնի վրայ: Գատարանն ստիպեց, որ կամ տուանց ուրիշ բան մը առ փորձն ընդունի, եւ կամ չէ նէ անմիջապէս պատժայ տեղը տարուի: Աս վարհուրեւն անձակութեան մէջ խեղճ ժողովուրդն մը մէջ հարցաւ ու մէկ մտածմունքներ կ'ունենար: Սէկ կողմանէ սարսափելի վտանգը կը ստակուցելով կը զողար, անտակ կ'երեւակայէր որ մտառալ տղուն նոյն իսկ իր ձեռքը խոցուի, արեան մէջ թափուի: Հոգեվարքի մէջ ստողութիւնն արգիւն կը անտնէ, միայն կողմանէ ալ կ'երեւակայէր ան իշխաւարութիւնը, որուն մէջ պիտ'որ գտնուէր սղան իրեն մտնելով, եւ ստանկով սարսափով ու սուրապանը կը լեցուէր: Ըստակ պատերազմի եւ շինութեան մէջ, սրտին մէջ անմասնի ձայն մը լսուի. պէս եղաւ, որն որ զինքն առ անորդութիւնէն հանեց: Բու որդի կ'որոտուած է, կ'ըսէր, եթէ աւելի գեղ կ'ենար. ըլլաւ. քու մահաբնէ կողքն ալ չեղանար տարի, ինքն ալ շատ մը պիտ'որ մեռնի կամ ցուէն եւ կամ լիճաւուր թիւնէն. յանձն տուցով դուն կրնաս զինքը փրկել: Ըստում արգար է, ինքը անոր եւ քու անմեղութիւնը առանց օրհուրեան շինարար: Աս մտածմունք վրայ ինչ զինքը որոշեց, եւ դատարարին գտնալով համարձակութեամբ: Արդ, լուէ, ըսաւ իրեն, ոչ անորով, մերջողեւ բազանքը պիտ'որ կատարուի. կ'ընդունիմ ան վարհուրելի պայմանը, հոս բերէք աւելին ու նետալը:

Վասաւորն կը իմիւրապահեցրան հետ ընկերացան հրատարակը կ'ընեց. խեղճ տղան հոս բերելով գիցին կը կ'ստան, եւ շարարախա խնձորը գլխուն վրայ կը գնեն. հրատարակին մէկ կողմն ալ խեղճ հարցը կը բերեն, որուն կրեան վրայ ամենպարհարելի զարմանալներ տկարուած կը տեսնուէին. շորս կողմն ամեն տեղ ժողովուրդեան անկի. անհամար բազմութիւնը լեցուցաւ: Անուարդին կրիսիէրն արգէն սկսած էր վերելու. մէջ շար եւ անօրէն ուրախութեամբ մը կայտալու, իսկ ժողովուրդեան մէջ ամեն կողմանէ սարսափման եւ ծածուկ անեղծներու շարք մը կը լուր. մտադրահասակ տղան կը զոգոգար եւ պատասխան հեղեղ մը կը լիճալէր. աւելի եւս կը զողար դժբախտ հարցը, եւ սպասութիւն լիճալով սիրտը կը զարմէր: Բայց վերջապէս ոգի առաւ եւ ինքը զինքը քաջաբերեց եւ աչքերն ու նետերը կրկինք ուղղեց. Գուն Ատուած ողորմած, կանչեց, գուն Ատուած արգար, գուն ուղղէ ու կատարել հարուածը: Աս ըսելով հաստատուն բազուկներով աղեղը կը լարէ եւ նետը կը գնէ. արդարակ մըն է կը փոխի բոլոր հրատարակին մէջ, եւ խոր լուրսին մը անոր կը յարձարէ: Վեւ հոստատան հայեցուածով նպատակին կ'ուղղէ, յորը կը քաշէ եւ նետը կը լուրի կ'ընեց: Հանգիտանանէն ունայ աչքերէն կը խոնարհեցնեն եւ վարհուրած նոյնը կը գոչեն. ոմանը ալ սրտեւրնն աչքերնուն հետ միացուցած հե...

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ
ՄԱՇԲԱԷԳ
Կրիստոսի յիշել:

Էրեւանի ցինուր իր արատիսիւնը զեռ շուրջայտն, զորն որ նետք բերելէն ետեւ միշտ հաստատուն պահեց, Արդորժ քաղաքին մէջ կրիստոսի օնուամբ կառավար մը կար, որն որ իրեն յանձնուած իշխանութիւնը շարի գործածելով, ամբարջաւութեամբ սակալի բուխարութիւնն կրկնէր. իրեն վճիռներուն կ'ուրախութեան կամ

ստացրաւ թեմակն վարժանք կը գրասեն : Այնպէս պըտի ելաւ, ինչպէս որ ամենք կը բարձրանան : Անոր արագ ընթաց ժողովրդ մարտիկ ինձորին զարկաւ . եւ արդեւ փետուրներուն իր մտքերը շըլտփելին Տաղի պէտք : Արաքսեան իւր անփաստաց արագակ մը եւ ցնդաւից ծափահարութիւն մը ամեն կողմանէ կը լսուէին, բայց ժողովուրդն ուրախութեամբ կը կրկնէր, որպէս որ քանակութեամբ կը հաղթէր :

Մտայնագրութիւն

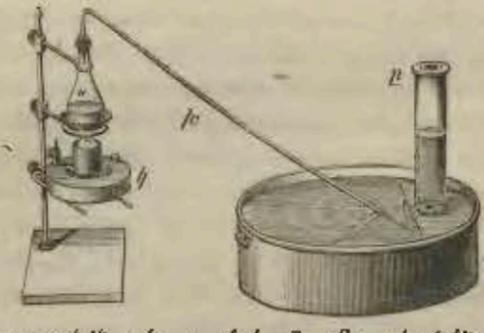
ՊՈԼՍՈՅ ԿՈՏՈՎ ԼՈՒՍՈՒՆՈՐԻՆԵԸ

Լուսնակն ու Փարսիկի քանի մը փողոցներուն կազմով լուսաւորութիւնն էր սարկ փերցը կը գրասեն : Աս մեծ քաղաքներուն մէջ ընկերութիւններով ու մեծ քանակութեամբ կայ մանկալ ընդ 1815ին սկսած է . եւ Տեառնի Լիոն, Աիւնի, Կերի, Երեւան, Լոյսիկի, Գրանուարի, եւ այլն, մուտք գտած է : Լուսաւորութեան կազմին գիւտին փայլ շարս մեծ աղեր (Անդրուպի, Կարդիացի, Կերմանացի ու Էսթրանացի) իրարու հետ կը մրցին, եւ ամենքն ալ կրնան անանկ անձեր ճղցնել որոնք նոյն գիւտին նկատմամբ մեծ որակներ ունին . բայց ինչպէս անէն դիւր առ աղ նոյնպէս մասնակիր միայն անտախտակի գտնի կրնայ ցուցնել . երբեք գիւտ մը իր ախարութեանը մէջ մի միայն անհատ մը հանձնարին ծրուանդը չէ եղած, որն որ ընկերութեան անանկ քննիչ հարկաւորութիւնը ցուցնելու տակն մասնաւոր անանկ լուսաւորութեան անանկ արագացնող անանկութեան տղանակներու շահ մը կը գտնէ : Գրուել ճշմարտութեան կը մտնենք քանի որ ըլլածը որ ամենէն յառաջ քանի մը Էսթրանացի քիմիափէլոսիին եւ զանն որ 1796ին առ կազմի զարգացան ու կազմութեան միտ գրին : Անգլիացի Մուրաքը առջի անգամ 1798ին առ կազմ թորփէն ու անպարտն հաննց ու լուսաւորութեան յարմար ցուցուց : Կարգիացի Լրդինը նոյն կազմ փայլակն հանելով մասնաւոր անանկութե մէջ գնելով զորածառութեան մէջ գրաս . եւ առ տեսակ անանկութե քերմանահ (Թերմանաք) կը կոչուէին . իսկ Գերմանացոց ալ չէր կրնար ան պատիւը զրանալ որ իրենց Չինցերը եղած է որ առջի անգամ մեծ քանակութեամբ Լուսնակն ու Փարսիկի մէջ Լուսաւորութեան կազմի գործածութիւնը խոթած է . նոյնպէս ոմանք գերմանացի Լամբտիսին կուտան Գերմանահին գիւտը :

Լուսաւորութեան կազմն սրամանութիւնը շատ առ անանկու տակն կուգինք յիշել միանգամայն որ կուր բարբ ուսումնական սեռաւոր շատ տեսակ օրոյ նման մարմններու կըտուի . ինչպէս են Թիւթաւներ, Ջրածններ, Արթիւր եւ այլն . բայց շատ անգամ ուսմական անուամբ կու բարբ Լուսաւորութեան կազմն տեղ ալ կը գործածուի, որուն բարագրութիւնը քիչ մը վերջը կ'իմանանք : Աս կազմ գտնուելին ետքը շատ փոփոխութիւններ գտած է . երկայնով մարտիւն, գիւրիւնցած, շատ նիւթերէ օքսուելիւն գտած է : Հիմա ընդհանրապէս առ կազմ անտարարներէ ու երկրէ կը հանեն : Աթէ մը ճրարներուն ու կանթեղիներուն բացին միտ գնելու . ըլլածը կը գտնենք որ առ բացիը կազմն բացին հիտ նոյն են, հաս ու հաս փառուղը նոյնն է . միայն առջիններուն մէջ ուրիշ նիւթեր ալ խտուն ըլլալով րոյն քիչ պայծառութիւն կ'ունենայ . եւ միտնուայն առ սարքերութիւնն ալ կայ որ հաս (ճրագներու եւ կանթեղիներու մէջ) երկու գործողութիւն մի եւ նոյն աստեղծան մէջ կ'ըլլայ : Այսինքն կազմը մէկ կողմանէ կը կազմուի կամ սարքութեան ձեռք կը լուսուի ու կը պատրաստուի ու մէկ կողմանէ մի եւ նոյն տակն ան լուսնած պատրաստուած կազմը կը վտակուի . որ որ լուսաւորութեան կազմ յարմար լուսնած պատրաստուած է եւ ետքին մասնաւոր տեղ մը

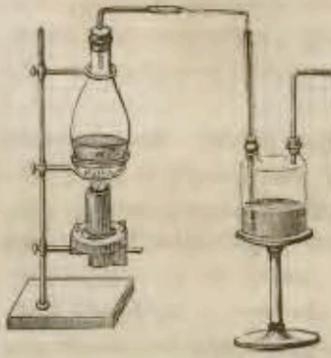
ժողովուած է ու անկէ օգի պէս խորագրերէ անցնելով կանթեղիներու մէջ կու գայ ու կը փայլի : (Վառիկ որ կ'ըսուի նէ՛ ուրիշ բան չէ՛ բայց եթէ ինչ, եւ ինչ տեսակ նիւթի մը խոթածին լուսնած կազմն հիտ միանայ . առ իմեաւածին կազմը մը ծածած օգին մէկ մասն է, որուն մէկը մարմնային տեսակ մը կայ է որն որ Արաքի կամ Բորագիցն կը կոչուի) : Ըստմունքնէս յառաջ կու գայ որ լուսաւորութեան կազմը չէ թէ միայն լուսաւորութիւնն ու կողմն կրնայ ձեռք բերուիլ հապա ծառ ճարգերէն, ձիւթէն, կուպրէն, փայլէն, խորփէն, լուսիկէն, օսկրիկէն եւ այլն, որոնց մէջ տեսա ջրածնն ու անտարի կազմը կը գտնուի : Աս մարմններուն պրիքն ու բաց հանելու արիւ ընդ չէ՛ բայց եթէ իրենց ջրածնին կամ անտարիկն (առ կազմաւած անտարիկն մը հասարակ տես անտարիկն հիտ նոյն է, միայն մէկը օգի ձեռն անի, իսկ մէկը հասարակն պինդ մարմնայ) օգին մէջ եղած թիւթաւներին հիտ միանալն : Երածնն կազմ (որն որ թիւթաւներին հետ միանալով ջրը կը կազմ) փոխելու ըլլածը սկիւր ու կազմային արտուող րոյն մը կը հանէ . բայց ի՞նչ որ նոյնը անտարիկն հիտ միայնուելու ըլլածը ու անանկ վտակուի ըլլածը խիստ լուսաւոր ու պայծառ բաց մը կը տեսնենք : Ահա յայտնի առ ան բացն է որ ետքայի մեծ քանակները ու Պոլիսը կը լուսաւորէ : Բայց առ կազմը ջրածնն անտարիկն հետ ուղղակի միացնելով չէր կրնար ձեռք բերել :

Անգլիկը գիւտութեամբ ու պարիկի քանակութեամբ մը լուսաւորութեան կազմ ձեռք բերել ու փորձել անտարի Ժ ճիւղ մարտի գիւտը օգի կամ րոյնը ու Ժ մաս կուս ծածմը թիւթաւ (առ սիտ սիւրփիւրի) ու երկուքն ալ պատկեր Այն պատ . 1 :

ցուցուցածին օգի ա շիշի մը մէջ լեցնենք ու նոյնը պատուանդան մը փայլ հաստակով ասիւն կը ալքոյի կանթեղը վտակուի . բայց յառաջային ա շիշին բերանը ապակիէ ի խորագից հաստակուի, անանկ որ քոփերէն օգ ըսնին, եւ նոյն խորագիցն մէկը ձայրը ըսով լեցան ու անանկ մէջ մանկ, որուն երկուքն փայլ դարձեալ ըսով լեցուած ու պիւրփայլ դարձած ը ապակիէ ընդունարանը կ'անտարիկ մը դրուի կամ ըսնուի : Հիմա առ փոփոխութիւն մէջ արտուող կանթեղը կազմը կամայ ա շիշին մտակոյնով թորուի որ շիշին մէջ խոտնորդը առօրէն միանել որ սեւեղ ու սկիւր փրփրայ . ան տակն կը սկիւր շիշին մէջ կազմ մը կըտուի ու ի խորագիցն անցնելով ը ընդունարանին վերի կողմի կը ժողգուի, որուն մէջն ջրը մէկ կողմանէ ինչ ինչ փար կ'իջնայ ու առ անանկ մէջ կը թափի : Բայց պարզէս ժողովուած կուր զատ ու մարտի ըլլար, ուրիշ նիւթերու հետ քիչ շատ խտուն կ'ըլլայ, ինչպէս է ծածմա կանթեղն, որն որ հետապնդելու համար կազմը ը ընդունարան չհասած ուրիշ շիշի մը մէջն ալ

կ'անցնեն պատն մէջ դուրի մէջ կ'ընտան Կառ . 2 .

կը գտնուի, ինչպէս պատկեր 3ին ցուցուցած անտարիկն կ'անցուի . սակայն ստոր նիւթը կը քիչ հետ կը միանայ ու միանալը կ'անցնի ը ընդունարան կ'ընտան . եւ թէ որ անկէ մարտի կ'անցնի նէ, կա

զը ծածմը թիւթաւ լեցուած շիշի մը մէջն ալ անցնելու է : ի ընդունարանին մէջ ժողովուած կազմն կրակ տար փոսուաւոր է . անոր համար եղանակու մը նոյն կազմ պատկեր 3ին ցուցուցածին պէս փամփուշտի մէջ լեցնելու է, որուն բերանը պինդ բարակ ծակով խորագից մը կամ ծարակ մը (մաւրու) գրուած է . կազմ առ փամփուշտին մէջ դիւրաւ լեցնելու համար վերջ յիշուած ը ընդունարանին փայլ ծարակ մը ըլլար է, որուն փայլ պարպ տաանց օգի փամփուշտը կ'անցնելով կամ պտուտակով անցնելով ծարակութեամբ մը կազմ մէջ լեցնելու է, որն որ կ'ըլլայ ինչ որ ընդունարանը ու անանկն ջուրին մէջ խորանկ խոթելով ընդունարանին մէջ կազմ տակէն ձեռնուի մը կ'անցնի ու կը ստիպուի փայլ փամփուշտին մէջ լեցուի : Փամփուշտը սիւրտով կազմ կը սկիւր պարա հանել, եւ ան հասան առջին ծրակ մը բռնածնու պէս կազմ կը բանկի ու խիտ պայծառ լուսով մը կը վտակուի : Աս է անտարիկ փողոցները լուսաւորող կազմ, որն որ ուրիշ բան չէ, բայց եթէ մէկ մաս ջրածննն ու մէկ մաս անտարիկն կազմուած օգ անտարիկ մը, որուն ուսումնական անունն է Ջրածնի երկաթաւոր (Կարթեկն պիւրփայլ) կամ իս պարա կազմ եւ մասնաւոր համատարալութեան ձեռն մ'ալ ուրիշ որ է ԶԸ :

Նշանակ է որ մեծ քանակութեամբ փողոցները լուսաւորելու համար պատրաստուած կազմ մերթ լուսաւոր էր քան երկուքն անի եւ նոյն յիշուած նիւթերէն կազմ հանելու արտաքոյ կարգի սոց կ'իջնայ . անոր համար զատ եղանակ ու զատ նիւթեր կան, որոնց փայլ կը խոսինք Գառ անտարի .

Լ Ո Ւ Վ Պաշտ կարած աղանդը : 5. 3. 6. 2. 2. Մեկ նոր աղանդ մը րոյն խոտն փողոցն . Երկէ հառ ճարգ ու ճարգ լուսն . Պոլիսն ըսուած անտարիկն յարմար . Կազմային մէջ փոփոխութիւն կ'իջնուի . Բարեղութեամբ կը փոխուի անտարի . Երբ ըլլար աղանդ մասն կը պիւր հոս քրոս կը կըլ . Ինչպէս որ բոկոր պիւրփայլ անտարի խոտնաւոր իրարու դեմանկ թիւթու (փողոցն ալ լուսնայ) Եր մը արտեւենք ըսելու . անտարիկն խորագից . Երբ ըսնելը ըսուած առ ինչուն անտարի . Որ փանդանային կ'ըլլայ առ լուսնայ փողոցներն աղանդ . Եւ պարիկն կ'արտեւ պարիկ կըտուի . Կառուցուած թիւթ կը հասան արի . Կարծիքը շատ տակն, ինչէն մեծ ըսուած . Բայց ճարգը ընդ քարտի մէջ կազմ . կ'անտարի պատրաստ . Կազմ փայլ անտարի շիշին մը ըրիւ . Որ շարուցու ինչ՞ պատարին Էսթրան . Կազմ պարիկ որ պարիկ փոփոխութիւն կը տակն . Կառուցուած ինչ կը լուսաւորուի . Լ-փոփոխ .

Table with columns for dates 1857 and 1858, and rows listing various locations like London, Paris, etc. with numerical data.